

Franz BRENDLE – Anton SCHINDLING (ur.), **Geistliche im Krieg**, Aschendorff Verlag, Münster, 2009., 448 str.

Zbornik radova posvećen svećenstvu u ratu, koji su uredili njemački znanstvenici Franz Brendle i Anton Schindling, sadrži 19 znanstvenih radova koji se bave međusobnom povezanošću religije i ratova te ratnim iskustvima svećenstva (propovjednika i vojnih dušobrižnika) kao aktivnih sudionika ratnih sukoba i kao sporednih promatrača i komentatora ratnih zbivanja. Prilozi objavljeni u ovom zborniku zapravo su izlaganja s međunarodne znanstvene konferencije održane u Tübingenu 8. i 9. veljače 2008. o ratnim iskustvima svjetovnog svećenstva i redovničkih zajednica, koja je organizirana u sklopu širega istraživačkog projekta o povezanosti religije i ratovanja u ranome novom vijeku. Objavljeni radovi kronološki obuhvaćaju razdoblje od 15. do 20. stoljeća i odnose se na šire europsko područje (Njemačka, Francuska, Švicarska, Mađarska, Češka, Austrija, Hrvatska, Estonija i Grčka), a jedan govori i o južnoameričkom kontinentu, točnije o isusovcima u Paragvaju.

Knjiga je podijeljena u pet poglavlja od kojih svako o govori o određenome povijesnom razdoblju. Prvo poglavlje pod naslovom »Die 'Religionsdiener' und der Krieg«, koje razmatra problem djelovanja svećenstva u ratnim zbivanjima od starog vijeka do početka 19. stoljeća, otvara uvodni rad Franza Brendlea »Geistliches Amt und kriegerischer Gewalt Zur Einfuhrung« (13–18), u kojem autor iznosi istraživačke smjernice i problematiku o kojoj govori zbornik; Denis Schmidt u radu pod naslovom »Streiflichter der Ikonographie und Memorialkunst. Bilder zum Thema 'Geistliche im Krieg' vom 15. bis zum 19. Jahrhundert« (19–39) analizira prikazivanje svetaca kao ratnika, zagovornika u borbi i izvršitelja Božjeg plana u likovnoj umjetnosti i spomeničkoj baštini; Andreas Holzern u radu »Geistliche in Krieg und die Normen des Kriegsverstehens. Ein religionsgeschichtlichen Modell zu Ritual, Ethik und Trost zwischen militärischer Kulturtradition und christlicher Friedenspflicht« (41–85) govori o religijskome poimanju ratovanja i njegovu utjecaju na svećenstvo i teološku misao od starog vijeka do početka 19. stoljeća.

Drugo poglavlje pod naslovom »Katholiken und Protestanten im Religionskrieg (17. Jh.)« posvećeno je katolicima i protestantima u vjerskim ratovima 17. stoljeća, a otvara ga rad Susanne Häcker »'...sogar Kriegskameraden trifft man unter euch an'. Die Verteidigung von Stadt, Lehere und Glauben durch Heidelberger, Tübinger und Freiburger Universitätstheologen im Dreißigjährigen Krieg« (89–100) koji opisuje stavove heidelberških, tübingenških i freiburških sveučilišnih teologa o ratnim zbivanjima tijekom Tridesetogodišnjeg rata. Peter Damgaard u radu naslovljenom »Kriegsdeutungen der dänischen Geistlichkeit 1611–1660. Ein Überblick« (101–116) opisuje tumačenja uzroka i posljedica ratova iz prve polovine 17. stoljeća kod danskog klera. Julian Kümmerle u radu »Wer war schuld am Dreißigjährigen Krieg? Der spiritualische Theologe Joachin Betke (1601–1663) und sein Schrift 'Excidium Germaniae' (1640)« istražuje koje je uzroke izbijanja Tridesetogodišnjeg rata u svom spisu *Excidium Germaniae* iznio spiritualni teolog Joachim Betke (117–128), a rad Andreasa Neuburgera »'Nos sumus praeda utriusque partis.' Dreißigjähriges Krieg und Kriegserfahrung in den Selbstzeugnissen der im Herzogtum Württemberg restituierten Prälaten« (129–160) govori o ratnim iskustavima poglavarâ katoličkih samostana u Württembergu i njihovu doživljavanju rata nakon rekatolizacije tog vojvodstva početkom tridesetih godina 17. stoljeća.

Treće poglavlje pod naslovom »Geistliche im Dienst des Vaterlandes (18.–19. Jh.)« posvećeno je ulozi klera u političkom i društvenom životu u 18. i 19. stoljeću, a otvara ga rad Angele Strauß »Kollektive Kriegserfahrung preußischer Feldprediger. Vaterlandsliebe und Nutzbarkeitsgedanken in Handbücher« (163–180) u kojem autorica na temelju priručnika tiskanih za pruske vojne propovjednike analizira njihovo poimanje rata i utjecaj ratnog iskustva na njihovo funkcioniranje kao društvene skupine. Laura Ognois u radu »'Ihr seyt ja weder Franken noch Oestereicher! Ihr seyt Schweizer!' Freund-, Feind- und Selbstbilder in der Helvetik (1798–1803)« (181–202) govori o obrascima i stereotipima koje su koristili konzervativni i prorevolucionarni župnici u opisivanju neprijatelja u kantonima Zürich i Waadt tijekom postojanja Helvetske Republike i objašnjava njihove međusobne razlike. Rad Wolfganga Wüsta »Krieg, Krisen und Katastrophen-geistlich kommentiert. Tagebücher und Korrespondenz aus süddeutschen Klöstern und Pfarrereien um 1800« (203–223) opisuju svećenička razmišljanja o ratnim zbivanjima i krizi oko 1800. na teme-

lju sačuvanih dnevnika i korespondencije svećenstva i redovnika iz južnih krajeva Njemačke. Ingrun Klaiber u radu »Geistliche als Chronisten. Religiöse Kriegsdeutung in Ulm (1789–1815)« (225–248) istražuje koja je osobna i kolektivna iskustva iz napoleonskih ratova svećenstvo u Ulmu razmatralo u dnevnicima i kronikama iz tog razdoblja.

Četvrto poglavlje zbornika pod naslovom »Geistliche in den beiden Weltkriegen« bavi se svećenstvom u oba svjetska rata, a otvara ga rad Annete Jantzen »Priester in Krieg. Elsässische und lothringische Geistlicher im Ersten Weltkrieg und ihre Kriegsdeutung« (251–263) u kojem autorica analizira utjecaj Prvoga svjetskog rata na teologiju, crkvenu praksu i samosvijest katoličkog svećenstva u Strasburškoj biskupiji i biskupiji Nancy. Margit Schad u radu »Die bedrohten 'Gottesgüter' in die neue, 'deutsche' Zeit retten. Selig Schachnowitz und die orthodoxe jüdische Kriegsdeutung in Frankfurt am Main 1914–1918« (265–289) opisuje koje je razloge izbijanja Prvoga svjetskog rata iznosila ortodokсна židovska zajednica iz Frankfurta na Majni, s naglaskom na tekstovima rabina Seliga Schachnowitza. Bettina Reichmann u radu »Die Rolle des ungarischen Bischofs Ottokár Prohászka im Ersten Weltkrieg. Zwischen bischöflicher Hirten Sorge und politischer Theologie« (291–311) govori o biskupovanju ugarskog biskupa Ottokára Prohászke i njegovim stavovima o Prvome svjetskom ratu, a Jörg Seiler u radu »Kameradschaft als Widerstand? Der Bamberger Regens Johann Schmitt und priesterliche Identität im Krieg« (313–342) opisuje semantičke i sadržajno-analičke karakteristike predavanja bamberskog regensa Johann Schmidta iz 1941. godine o odnosu katoličkog teologa prema vojnoj službi i analizira povezanost kulture sjećanja, ratne propagande i teološkoga govora.

Posljednje, peto poglavlje pod naslovom »Kriegserfahrungen am Rande des Christentums (16.–18. Jh.)« posvećeno je ratnim iskustvima na rubnim područjima kršćanstva, u koje su autori uvrstili habsburšku Vojnu krajinu, Estoniju, otok Rodos te južnoamerički Paragvaj, a otvara ga rad Magnusa von Hirschheydta »Der Krieg, der nie stattgefunden hat. Markgraf Wilhelm von Branfenburg, Ansbach, Reinhold Buxhöveden, die Öselsche Bischofsfehde und das Problem der fehlenden Kriegslegitimation« (346–371) koji govori o sukobu oko prava na Öselku (estonski: Saaremaa) biskupiju u Estoniji u 16. stoljeću i objašnjava o kojoj se vrsti sukoba radilo. Mathis Mager u radu »Die letzten Kreuzritter im östlichen Mittelmeer? Der Abwehrkampf der Johanniterordensritter auf Rhodos (1522) zwischen Kreuzzugsgedanken und landesherrlichen Selbstverständnis« (373–392) istražuje jesu li vitezovi ivanovci nakon gubitka otoka Rodosa 1522. godine ideju križarskih ratova još uvijek doživljavali kao temeljni razlog postojanja toga viteškog reda ili je ona samo služila kao opravdanje za njegovo daljnje funkcioniranje u promijenjenim okolnostima. Vladimir von Schnurbein u radu »Ein Leben für den Glaubenskrieg? Johanniterritter im Kampf gegen die Osmanen an der Militärgrenze des 16. Jahrhunderts« (393–403) istražuje mogu li se pripadnici reda vitezova ivanovaca, koji su za Habsburgovce ratovali protiv Osmanlija u Vojnoj krajini u 16. stoljeću, držati osobama koje su život posvetile ratu za vjeru kao posljednji zagovornici tada već izbljedjelih ideala križarskih ratova, ili se radilo samo o tipičnome vjerskom pragmatizmu karakterističnom za to razdoblje. Fabian Fechner, autor posljednjeg rada pod naslovom »Söldnerführer und Feindgeistliche. Kriegserfahrungen von Jesuitenmissionaren in Paraguay vor dem Hintergrund der 'Geistlichen Eroberung' und des Guarani-Kriegs« (405–425), opisuje ratna iskustva isusovačkih misionara u Para-

gvaju od njihova dolaska u tu zemlju do završetka borbi za opstajanje isusovačkih misija i ukinuća reda.

Završavajući prikaz ovog zbornika možemo zaključiti da je riječ o kvalitetnom djelu koje donosi nove spoznaje o utjecaju ratnih zbivanja na društveno značenje, položaj i djelovanje svećenstva u različitim povijesnim razdobljima. Ovakva vrsta istraživanja trebala bi poticajno djelovati na otvaranje onih istraživačkih tema čiji je značaj inozemna historiografija, za razliku od domaće, već odavno prepoznala.

Zlatko Kudelić